

„Nemcsak a fenntartás, de a fejlesztés lehetőségeit is biztosítja”

*Beszélgetés a törvényről dr. Skaliczki Judittal,
az MKM Könyvtári Osztály vezetőjével*

Miben látod a törvény jelentőségét? Mekkora lépés ez, mekkora jelentőségű az ügy?

Úgy gondolom, hogy nagy jelentőségű ügy. Igen sok szempontból és okból. A jogállamiság felé tartva elemi dolog, hogy legyenek törvényeink, amelyek ténylegesen meghatározzák egy-egy területnek talán nem is annyira a működését, hanem a fenntartását és a fejlesztését. Az 1976. évi törvényerejű rendelet igen sok mindent tartalmazott, egyetlen dologról viszont szót sem ejtett. Arról, hogy miből lehet fenntartani a könyvtárakat, miből lehet fejleszteni őket. A mostani törvény elsősorban a fenntartás és fejlesztés lehetőségeit biztosítja, törvény mivoltával pedig a szakma presztízsét emeli. Ezért nem lehet tehát eléggé hangsúlyozni a jelentőségét. Arra hívnám fel a figyelmet, hogy a törvény állampolgárcentrikus, és az ellátásról, a könyvtári ellátásról szól. Ennek a törvénynek központi része, hogy az állampolgárnak mire van szüksége. Ha információra, dokumentumokra, akkor működtetni és fejleszteni kell azt az intézményrendszert, amely biztosítja számára ezeket az információkat, ezeket a dokumentumokat. A másik az ellátás-központúság. A törvény nem a könyvtárról szól, hanem a könyvtári ellátásról. Mert elsődlegesen nem az egymástól független könyvtárak a fontosak, hanem az, hogy megvalósuljon az oly sokat emlegetett óhaj: bármelyik könyvtárba lépjen is be valaki, megtalálja ott mindazt, amire szüksége van.

De fogalmazhatok röviden is: a törvény jelentősége, hogy megszületett, és hogy – hadd legyek szerénytelen – jó. Tehát megszületett egy jó törvény.

Hallottunk, olvastunk már nyilatkozatokat és ellennyilatkozatokat az ügyben, hogy nem önálló könyvtári törvény született, hanem egy „közös”. Erről mit tudnál, mit kívánnál mondani?

Én magam is önálló könyvtári törvényt szerettem volna. Dehát nem így alakult. Ugyanakkor az önálló törvénytervezet egy-az-egyben átkerült a „közösbe”, tehát el tudom fogadni ezt a megoldást. Sem szakmailag, sem egyébként nem szenvedett csorbát a törvény.

Miben és mennyiben az ez a törvény, amit a szakma – Te igazán tudod, hogy mit akart a szakma – szeretett volna, amire vágyott, ami miatt – sokak véleményével szemben – egyáltalán törvényt akart? Mi az, ami nem teljesült? Van-e és miben, mennyiben hiányérzeted?

Azt gondolom, hogy a szakma, nagyjából persze, éppen ezt a törvényt akarta, szerette volna. De mi a szakma? Azok a szakmai szervezetek amelyekkel én napi

munkakapcsolatban dolgoztam, konszenzusra jutottak minden lényeges kérdésben. A szakma nagy kívánságai mind benne vannak a törvényben. Talán két területen nem sikerült eléggé kiharcolnunk az érdekeinket. Azt persze túlzás lenne mondani, hogy vereséget szenvedtünk, de nem olyan markáns a két megfogalmazás, mint szeretnénk volna. Mi azt kívántuk, hogy legyen a törvényben egy olyan mondat, amely határozottan kimondja: a könyvtár megyei és városi szinten nem vonható össze egyéb intézménnyel. Nos, bár a törvény szelleméből ez nyilvánvaló, nem ez a mondat került bele. A másik: szeretnénk volna, ha nem csupán az MKM kezelési fejezet nyílik meg, hanem plusz PM pénzforrások is. Szóval nem mindent sikerült elérnünk, de sokkal többet, mint amennyiben reménykedtünk, sokkal kevesebb hiány van, mint amennyitől féltünk.

Milyen törvény ez alapján véve? Egy már meglévő gyakorlatot legalizáló-e, vagy új lehetőségeknek perspektívát, keretet adó? Alapvetően konzerváló, vagy éppen radikálisan újító?

Semmiképp sem a meglévő gyakorlatot legalizáló, semmiképp sem konzerváló: keretet ad és lehetőségeket biztosít. A fejlett országok törvénykezésére figyeltünk, de saját helyzetünkkel egyeztettünk. Külön is ki kell emelnem, hogy eddig nem volt példa arra, hogy törvény biztosított volna pénzt a könyvtárügy számára. Éves alkuk voltak. Most pedig kimondatik, hogy ennyi és ennyi pénz van az önkormányzatoknál, ennyi és ennyi a központi költségvetésben. Ez egészen más működést tesz lehetővé. Új konstrukciót hoz a törvény a könyvtárügybe: a nyilvános könyvtár fogalmát. Régi hiány, hogy nem fogalmaztuk meg, hogy mi a könyvtár. Most a törvény elsorolja a kritériumokat. Aki teljesíti ezeket, az fölkerül a nyilvános könyvtárak listájára, aki nem, az lekerül róla, vagy föl se kerül. Ez egy flexibilis rendszer. Egyúttal a fenntartói érdekeltség megteremtését is célozza. Ha ugyanis egy önkormányzat nem fejleszti a könyvtárát, akkor nem kap központi támogatást. Érdeke tehát a fejlesztés, hiszen ennek fejében érdekelt-ségnövelő támogatást is kap, és kap a központi keretből is. Tehát abban érdekelték a fenntartók, hogy ne zárják be könyvtáraikat.

Szó sincs róla tehát, hogy a törvény régi dolgokat legalizálna. Azt szeretné, ha a kialakuló információs társadalom alapintézményévé válna a könyvtár.

Mit kell a törvény kapcsán minden könyvtárosnak tudnia? Mik lesznek ezentúl a legfőbb szlogenek?

Az előbbi mondat talán az, de bízom benne, hogy nem üres, tartalom nélküli kijelentés. Amúgy nem lesznek szlogenek. Újabb szlogenekre semmi szükség, van belőlük éppen elég.

Az új, vagy újnak tűnő mindig titokzatos. Mi rejlik a sok szépnevű törvénybeli terminus és feladatkör mögött, amelyeknek nevei: Dokumentum-ellátó rendszer, Könyvtári Intézet, Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár?

Meg kell oldani Magyarországon a dokumentum-ellátást. Ma egy egyszerű könyvtárközi kölcsönzés is szinte megoldhatatlan feladat. Ennek millió oka van, nem sorolom fel őket. Minden fejlettebb ország kidolgozta már az elmúlt években a maga dokumentum-ellátó rendszerét. Ezt a rendszert nekünk is ki kell dolgoznunk, és a törvény módot ad arra, hogy pénzt szerezzünk: nem a rendszer kidolgozására, hanem a megvalósítására.

A Könyvtári Intézetet a szakma régóta hiányolja, ez a törvény előkészítése során is nyilvánvalóvá vált. Vannak olyan szakmai kérdések, olyan szakmai trendek, amelyeket naprakészen kell tudni és nem ad hoc kell egy-egy szakértőnek végiggondolni. Az intézet milyenségét a szakmai kívánalmak fogják meghatározni.

A Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár szolgáltató központ lesz. Semmiképp sem második nemzeti könyvtár. A könyvtári rendszer szerkesztésének része lesz.

Hogyan működnek majd a központi költségvetési, pénzügyi támogatások? Lehet-e ezeket érzékelni már 1998-ban?

A könyvtári törvény 1998. január 1-jén lép hatályba. Akkor szabadulnak fel a pénzek. 1998-ra a minisztérium már biztosítja azt az 1,4 milliárd forintot, amiről a miniszter úr a törvénnyel kapcsolatban szólott.

A törvény előkészítése kapcsán milyen volt a Te és a minisztérium kapcsolata az érdekvédelmi és szakmai szervezetekkel? Hogyan látod az ő szerepüket a törvény felől nézve?

A szervezetek szerepe meghatározó volt. Az ő közvetítésükkel vált érzékelhetővé a szakma kívánalma. Mindegyikkel kitűnő volt az együttműködés, mind egyiküknek nagyon hálás vagyok. A közös munkában mintegy integrálódott a szakma. Az emberek félretették a parciális érdekeiket és ezt érzékelni nagy élmény volt. Tudtunk és akartunk együtt dolgozni. Remélem, ez látszik az eredményen is.

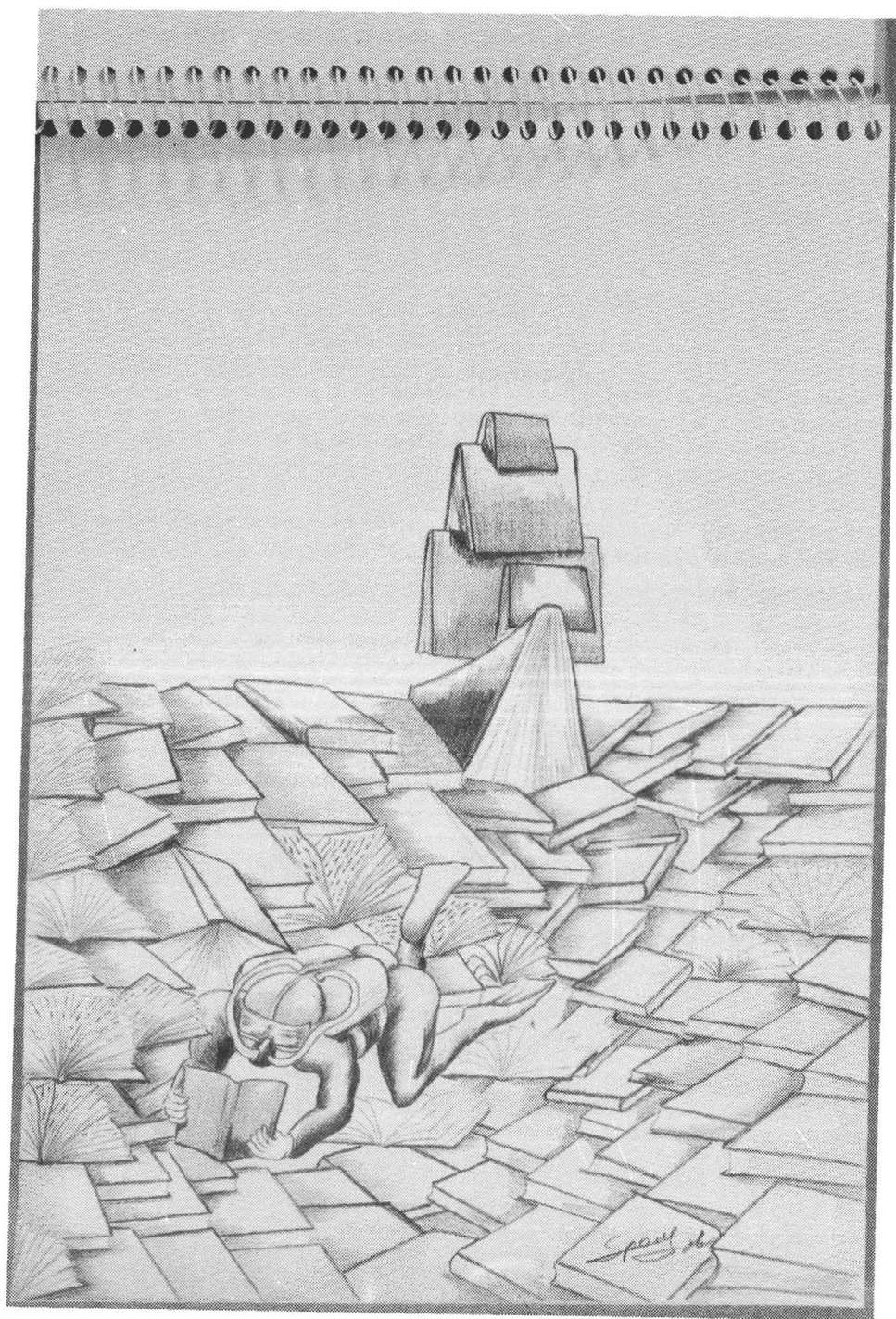
És most hogyan tovább? Mik a soronkövetkező feladatok?

Rengeteg további tennivaló van. El kell készíteni a végrehajtási kormányrendeletet, számos rendeletet és szabályozást is meg kell alkotni. Ki kell dolgozni azokat a normatívákat, amiket a szakma oly régóta vár. El kell készíteni a kötelempéldány-rendeletet. Ha a kötelempéldány-rendelet és a törvény hatályba lép, két olyan fontos törvénykezési pillér készül el, amelyek alapvetően meghatározzák a könyvtári ellátást, a könyvtári szolgáltatást.

De az igazán nagy feladat fel- és kihasználni a törvény nyújtotta szakmai és pénzügyi lehetőségeket. Nem tudom, mikor jutott ennyi pénz erre a területre. Élni kell ezekkel a lehetőségekkel. Ez évek kemény, de talán mindenki számára lelkesítő munkája. Jófajta pszégséget hozhat, kell hogy hozzon a szakmába.

Köszönjük a beszélgetést!

Sz. Nagy Lajos – Vajda Kornél

A könyvtárak és közgyűjtemények szerepe az információs társadalomban

Az MKM Kulturális Örökség Főosztályának és Könyvtári Osztályának koncepciója az országos könyvtári és közgyűjteményi információs hálózat fejlesztési programjáról

A Nemzeti Informatikai Stratégiában felvázolt jövőkép az információs társadalom kialakulása. A könyvtári rendszer jövőképét, ehhez kapcsolódva, az alábbi trendek határozzák meg:

- az információhoz való korlátok nélküli, szabad, azonnali hozzáférés biztosítása,
- a digitalizáció széleskörű elterjedése,
- a falak nélküli virtuális könyvtár szerepének megnövekedése,
- a hálózatok közötti együttműködés a gazdaság, a kultúra, a tudomány, az államigazgatás stb. területén,
- globalizáció, az egész világra kiterjedő együttműködés az információgyűjtés, feldolgozás, szolgáltatás bármely területén,
- az információs szupersztráda, intelligens városok, régiók kialakulása,
- az információs technológia gyorsléptékű fejlődésének hatásai.

Az átfogó cél megfogalmazása

A hazai és nemzetközi információhoz és tudásanyaghoz való szabad hozzáférés biztosításával a könyvtári rendszer egésze legyen alkalmas

- az állampolgári, a demokratikus jogi szabályozások megismerésére és így a demokratikus jogállamiság továbbfejlesztésére,
- a gazdaság, a piaccgazdálkodás kérdéseiben való eligazodásra, illetve az ehhez kapcsolódó információk aktív felhasználására,
- segítse mindazokat, akik az oktatás különböző szintjeiben vesznek részt,
- támogassa az egész életen át való tanulást,
- járuljon hozzá a kulturális, művészeti terület megismeréséhez és az abban való részvételhez,
- segítse a szabadidő hasznos eltöltését,
- adjon segítséget azon készségek kifejlesztéséhez (írni-olvasni tudás) amelyek az előbbi tevékenységek aktív használatához szükségesek.

Összefoglalva, a cél: az „Intelligens ország” megvalósítása.

Az intelligens vagy tájékozott ország az intelligens városok, települések hálózata. A hálózat a városi, települési alaphálózatokra épül, amelyek lehetővé teszik, hogy a helyi intézmények, vállalkozások, különféle szervezetek és a lakosság is

bekapcsolódjanak a hálózatba, és ezáltal javuljon az életminőség, a hatékonyság, és az ország gazdasági versenyképessége növekedjen.

A minisztérium előterjesztése nyomán a magyar államiság ezeréves évfordulójának megünneplésére elfogadott kormányprogram alkalmat teremt arra, hogy az intelligens ország megvalósítását előbbre hozzuk, felgyorsítsuk.

Az intelligens ország céljának elérésére a rendszer elemeinek szakaszos, időben átfedő fejlesztésére van szükség. Az alap a telematikai (távközlési és számítástechnikai) infrastruktúra folyamatos és szakaszos fejlesztése. A könyvtárak technikai fejlesztése is ütemezhető, megkezdve a központi könyvtár fejlesztésével, az osztott katalógizálási rendszer létrehozásával, folytatva az információt szolgáló könyvtárak, múzeumok helyi rendszereinek korszerűsítésével és végezetül a felhasználó könyvtárak, iskolai könyvtárak modernizálásával, amely során ki kell alakítani a könyvtárakban és egyéb közösségi terekben a „telekunyhó” hálózatot is. A telekunyhó a kisebb települések információs központja, ahol az állampolgár nem csupán a megszokott könyvtári szolgáltatásokat veheti igénybe, hanem használhatja mindazokat a telematikai eszközöket, amelyekre a munkavégzéséhez, tanulásához, informálódáshoz szüksége lehet.

A program egyik legfontosabb eleme a létrejövő **információs hálózat tartalmi feltöltése**, ami szintén folyamatosan ütemezhető. Ennek során kell fejleszteni a **gazdasági, önkormányzati, kormányzati adatbázisokat**, elvégezni a **kulturális vagyont digitalizálását** (elektronikus könyvtárak, múzeumok, képtárak stb.), könyvtári katalógusok **retrospektív konverzióját**, a **multimédia** alkalmazások megvalósítását.

A program megvalósításánál gondoltunk a létrejövő infrastruktúra **folyamatos üzemeltetésének** biztosítására, továbbá az új eszközök és módszerek használatának elsajátítására szolgáló képzés és továbbképzés megszervezésére.

A jelenlegi gazdasági helyzetben az információs társadalom kínálta lehetőségekhez való hozzájutás a lakosság számára a legkedvezőtlenebb. Ennek áthidalására a **könyvtári rendszer és a könyvtári, közgyűjteményi információs szolgáltatások** fejlesztése kínálkozik.

- Ha a könyvtári-informatikai rendszer hálózza be az országot, és a **könyvtár lesz a központja** a tájékoztatásnak, tanulásnak, önképzésnek, művelődésnek, rekreációs, turisztikai tevékenységnek, gazdasági, önkormányzati és kormányzati információs szolgáltatásoknak, akkor elkerülhetjük azt a nem kívánatos helyzetet, hogy a társadalom kettéváljon szűk **információ-gazdagok** rétegére és **információ-szegények** túlnyomó többségére.
- A közoktatási informatikai fejlesztés eredményeként az iskolákból kikerülő emberek megismerték és megszokták az információs technológia által kínált különféle szolgáltatásokat, és ezeket munkájuk, tájékozódásuk, művelődésük során is igénylik. A közgyűjtemények (könyvtárak) feladata egyrészt, hogy mindenki számára biztosítsák a hozzáférést ezekhez az információkhoz, másrészt maguk is előállítsák elektronikus formában azokat az információkat, amelyeket hagyományos formában ma is őriznek, gondoznak és szolgáltatnak.

- E feladatok ellátásához szükséges a közgyűjtemények telematikai infrastruktúrájának fejlesztése, az intézmények hálózatba szervezése, a köztük lévő munkamegosztás megvalósítása, az információs vagy digitalizálása, adatbázisok építése, az elektronikus adathordozókon megjelenő dokumentumok beszerzése és szolgáltatása, a közgyűjteményben dolgozó munkatársak felkészítése, képzése az információs társadalom által támogatott új követelményeknek megfelelően.

A közgyűjtemények telematikai infrastruktúrájának fejlesztése

Ide tartozik a közgyűjtemények nagyterületi hálózatba való bekapcsolása, a megfelelő fogadó számítógépek és szoftverek biztosítása, valamint (amennyiben indokolt) a lokális hálózat kialakítása. Az infrastrukturális fejlesztést a közgyűjtemények három kategóriájára kell megvalósítani, annak függvényében, hogy az intézmény milyen szerepet tölt be a közgyűjteményi hálózatban és hogyan vesz részt a munkamegosztásban:

- központi gyűjtő és elosztó könyvtár: nagysebességű és sávszélességű (2 Mbps) hálózati csatlakozás, fejlett lokális hálózat sok munkahellyel, nagy tárkapacitás, nyitott rendszerű szoftver,
- az információt előállító, szolgáltató bázis könyvtárak, múzeumok: legalább 512 kbps sebességű csatlakozás, fejlett lokális hálózat sok munkahellyel, nagy tárkapacitás, nyitott rendszerű szoftver
- szolgáltatásokat igénybe vevő felhasználó könyvtárak: 64 kbps bérelt vonal vagy telefonvonalas kapcsolat, lokális hálózat (nagyobb könyvtárakban), nagyteljesítményű kliens gépek és szoftverek.

Az intézmények hálózatba szervezése, munkamegosztás

A könyvtárak (közgyűjtemények) világszerte az információs infrastruktúra legnagyobb adatszolgáltói. Ezt a tevékenységet hálózatba szervezve, az ésszerű munkamegosztást megvalósítva kell végezniük. A munkamegosztás és a hálózati elv érvényesül a dokumentumok és a információ feldolgozásában (osztott katalogizálás, szakosított adatbázis-építés), valamint a dokumentumellátásban (tárolókönyvtár, könyvtárközi kölcsönzés).

Osztott katalogizálás

A résztvevő intézmények a dokumentum-feldolgozást együttműködésben végzik, így minimálisra csökkentik a párhuzamos munkát. Az osztott katalogizálás feltetele, hogy a résztvevők hálózatba legyenek kapcsolva, rendelkezzenek a megfelelő hardverrel és szoftverrel, legyen egy szerver a feladatra alkalmas szoftverrel, legyenek megfelelő szabályok, szabványok a feldolgozás tartalmát illetően. *A nagy szakkönyvtárak körében 1997-ben megindult a MOKKA program, amelyhez az MKM 15 mFt támogatást nyújtott. Az osztott katalogizálást a program során ki kell terjeszteni a jelentős gyűjteménnyel rendelkező könyvtárakra és közgyűjteményekre.*

Az osztott katalogizálás (és a retrospektív adatbevitel) eredményeként létrejövő online katalógus a felhasználó könyvtárak számára is hasznos:

- tudomást szereznek a Magyarországon található dokumentumokról,
- saját katalógusuk számára letölthetik az adatokat,
- meggyorsítja a könyvtárközi kölcsönzést.

Szakosított adatbázis-építés és -szolgáltatás

A közgyűjtemények munkamegosztásban hozták létre a szakterületi (pl. gazdasági vagy jogi szakirodalmi) és területi (pl. helyismereti) információs adatbázisokat, és ezeket teszik hozzáférhetővé a hálózaton. Ugyancsak szükséges a vásárolt adatbázisok hozzáférhetőségének biztosítása a hálózaton.

Dokumentum-ellátás

A dokumentumokhoz való hozzáférés biztosításában a megvásárlás helyett egyre inkább teret nyer a dokumentum-ellátás, azaz pl. a folyóirat előfizetése helyett a kívánt cikk másolatát egy ún. dokumentumellátótól rendelik meg, vagy a kért könyvet a dokumentumellátótól kölcsönzés formájában szerzik be. A szolgáltatás működtetéséhez meg kell valósítani az országos dokumentumellátó rendszert.

Az információs vagyón digitalizálása, adatbázisok építése

A program egyik legfontosabb eleme a létrejövő **információs hálózat tartalmi feltöltése**.

Az államnak egyrészt közvetlenül részt kell vennie az adatbázisok előállításában, másrészt az államnak kell ösztönözni és összehangolni a vállalkozói szféra által végzett, a kulturális örökség tartalmi feltárását célzó tevékenységeket. Többek között e cél érdekében fogja létrehozni a minisztérium a Neumann János Multimédia Központot és Digitális Könyvtárat.

- Közvetlen állami részvétel:

- támogatás a kormányzati, önkormányzati és egyéb (pl. bírósági, törvényhozási stb.) adatbázisok megvalósításához,
- támogatás a közgyűjteményeknek a kulturális örökség digitalizálásához (pl. virtuális múzeumok létrehozása), a könyvtári katalógusok retrospektív konverziójához,
- támogatás a közgyűjteményeknek szakirodalmi és helyismereti információs adatbázisok előállításához,
- támogatás a Neumann János Multimédia Központ tevékenységéhez a magyar digitális információs vagyón feltárása céljából (metaadatbázis létrehozása pl. Interneten valós keresés segítésére).

- Közvetett állami részvétel:

- hozzájárulás a magánvállalkozások által végzett kulturális tartalomipari tevékenységekhez, multimédia alkalmazások megvalósításához,
- közhasznú információs szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások ösztönzése.

Az elektronikus adathordozókon megjelenő dokumentumok beszerzése és szolgáltatása

A világ tartalomipari termelésének legjavát elérhetővé kell tenni a hálózaton. Ehhez állami támogatást kell nyújtani a közgyűjteményeknek a digitális formában elérhető dokumentumok beszerzéséhez, a térítéses adatbázisok használatához.

A közgyűjteményi szakemberek képzése, továbbképzése

Az információs társadalom által támasztott követelmények, az új és állandóan megújuló technika, az információs robbanás szükségessé teszi az információ feldolgozásával, közvetítésével foglalkozó szakemberek képzését, továbbképzését. A képzés bázisa lehet a Neumann János Multimédia Központba tervezett jól felszerelt oktatási kabinet.

Hogy áll a program megvalósítása?

A hamarosan az Országgyűlés elé kerülő kulturális szaktörvényekben megfogalmazódik a könyvtárak fokozott szerepe az információs társadalomban, valamint a kulturális örökség digitális adathordozókra való átmentésének fontossága. A törvénytervezet normatíva alapján számított összeget rendel a közgyűjtemények tematikai fejlesztésére és az információs társadalomban betöltött szerepüknek megfelelő tevékenységeik fenntartására. Ez biztosítékot jelent arra, hogy központi finanszírozásból a program megvalósuljon.

- Az MKM Kulturális Örökség Főosztályának felkérésére az IIF felmérést végzett a könyvtárak körében a jelenleg rendelkezésükre álló tematikai infrastruktúrájukról.
- Alapos előkészítő munka után az 1997. évben megkezdődik az OSZK számítógépes rendszerének lecserélése, amelynek megvalósulása után a teljes magyar dokumentumtermés elérhető lesz az Interneten keresztül, letölthetővé válnak a gépi formátumú rekordok vagy akár csatlakozni is lehet a központi rendszerhez.
- Az elmúlt év végén megindult az országos múzeumok közös nyilvántartási rendszerének kialakítása, ezen intézmények Internet-végpontot kaptak, és 1997-ben a közös szerver és a szoftver is rendelkezésükre fog állni.
- Az idén megkezdődtek a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár kialakításának előkészületei. Hamarosan az intézmény előd-szervezete megindítja a kulturális javak összehangolt digitalizálási programját, a multimédia-gyűjtemény gyarapítását, az elektronikus könyvtár fejlesztésének támogatását, hogy mire 2000. augusztusában megnyíljanak a Központ, ne csak az üres falak fogadják a látogatókat.

A program megvalósításához az Államiságunk 1000 éve Emlékbizottság megbízásából igénybe vesszük dr. Tószegi Zsuzsanna (OSZK) szakmai segítségét.

A program ütemezése

1997–98 során

- Meg kell valósítani a központi gyűjtő és elosztó könyvtár telematikai infrastruktúrájának kiépítését. Az osztott katalógizálást működtetni kell és a szakkönyvtárak körét ki kell terjeszteni. Minden megyei könyvtár számára biztosítani kell az osztott katalógushoz való hozzáférést.
- Ki kell építeni az országos múzeumok és a megyei központi múzeumok, valamint a közlevéltárak hálózati kapcsolatait. Ki kell fejleszteni a közös múzeumi nyilvántartási rendszert.
- Meg kell kezdeni a közös múzeumi adatbázis feltöltését, folytatni a retrospektív katalógus konverziót.
- A Magyar Elektronikus Könyvtár fejlesztése, bővítése.
- Ki kell dolgozni a kulturális örökség digitalizálására vonatkozó tervet, és ennek megfelelően meg kell kezdeni a munkát (pályázatok, kiírása, elbírálása).
- Pályázatok kiírása és elbírálása szakmai, kormányzati, önkormányzati, közhasznú információs adatbázisok létrehozására, fejlesztésére, szolgáltatására.
- Ki kell alakítani a digitális információkra vonatkozó metaadatbázis szerkezetét, és meg kell kezdeni a feltöltését.
- Meg kell kezdeni a dokumentum-ellátó rendszer kiépítését.
- Ki kell dolgozni a képzés (internetes távképzés) metodikáját, az első tanfolyamokat meg kell tartani.

1999-ben

- Minden jelentős gyűjteménnyel rendelkező könyvtárat be kell vonni az osztott katalógizálásba (az országos múzeumok könyvtárait is). A megyei, városi könyvtárak és levéltárak számára biztosítani kell az osztott katalógizálásban való részvételt.
- Meg kell valósítani a könyvtárközi kölcsönzés online menedzselését. Az összes múzeum (140) bekapcsolása a hálózatba.
- A közgyűjtemények lokális rendszereinek kiépítése ill. korszerűsítése.
- A kulturális örökség digitalizálására vonatkozó további pályázatok kiírása, elbírálása.
- Pályázatok kiírása és elbírálása szakmai, kormányzati, önkormányzati, közhasznú információs adatbázisok létrehozására, fejlesztésére, szolgáltatására.
- Folytatni kell a közös múzeumi adatbázis feltöltését, a retrospektív katalógus konverziót.
- A digitális információkra vonatkozó metaadatbázis feltöltésének folytatása, aktualizálása.
- A dokumentum-ellátás teljes körű alkalmazása.
- A képzés (internetes távképzés) további tanfolyamait meg kell tartani.

2000-ben

- A Neumann János Multimédia Központ átadása, a metaadatbázis működése.
- A közgyűjtemények lokális rendszereinek korszerűsítése.
- A települési könyvtárak többségének bekapcsolása a hálózatra, az osztott katalógus elérésének biztosítása.
- Újabb intelligens települések, városok, régiók megvalósítása.
- Az évfordulóhoz kapcsolódó multimédia alkalmazások megvalósítása.
- Az intelligens ország bemutatása a világnak.

Budapest, 1997. július 28.

Rónai Iván
főosztályvezető

Skaliczki Judit
osztályvezető

Közszereplők tudományos alkotásainak megismerhetőségével kapcsolatban lefolytatott adatvédelmi biztonsági vizsgálat megállapításait összegző

ajánlás

I.

Egy újságíró beadvánnyal fordult hivatalomhoz, melyben előadta, hogy meg akarta ismerni Dr. Torgyán József országgyűlési képviselő jogi egyetemi doktori disszertációját. Az újságíró egy rádiós dokumentumműsor elkészítéséhez akarta elolvasni Torgyán József 1954-ben írt egyetemi doktori disszertációját. A disszertációt őrző kari könyvtárat felügyelő (ELTE Állam- és Jogtudományi Kara) dékán azonban elutasította a kérését. A dékán szerint a szakdolgozat belső intézményi iratnak minősül, mely „rendeltetését tekintve nem a nyilvánosság számára készül, hanem az egyetemi képzési követelmények teljesítésének része”, a betekintés engedélyezése csak a szerző előzetes hozzájárulásával engedélyezhető.

Álláspontom szerint az egyetemi doktori disszertációk tudományos igényű alkotások, melyeket – amint arra a dékán úr helyesen rámutatott – megillet a szerzői jogi védelem. A *könyvtárakról szóló 1976. évi 15. törvényerejű rendelet* végrehajtására kiadott 17/1976. (VI.7.) Mt rendelet 9. § (2) bekezdése szerint a tudományos értékű irat „könyvtári jellegű kézirat”-nak, könyvtári anyagnak minősül. A kari könyvtár korlátozott nyilvánossággal működik (a fenntartó azonban nyilvános működést is engedélyezhet). A korlátozottan nyilvános könyvtár állomá-

nyának használatára jogosultak körét a könyvtár szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni. E szabályzat korlátozhatja a könyvtár használóinak körét. A kari könyvtár volt vezetője megkeresésemre arról tájékoztatott, hogy a hatályos „Szervezeti és Működési Szabályzatuk”-at kiegészítő „Működési Szabályzat és Olvasótermi Rend” 1. pontja szerint a könyvtárak „korlátozottan nyilvános jellegű”. Az oktatókon, diákokon, kutatókon kívül más személyek csak a kari dékán vagy helyettese engedélyével használhatják a könyvtár anyagát.

Az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI.24.) AB sz. határozatának III. részében többek között kimondja, hogy: „*az Alkotmány 70/G. §-a a a tudományos élet szabadságának tiszteletben tartása és támogatása kimondásával, és annak deklarálásával, hogy tudományos igazságok kérdésében állást foglalni csak maga a tudomány lehet kompetens, nemcsak alapvető jogállami és alkotmányos értéket nyilvánít ki, hanem szubjektív jogként fogalmazza meg a tudományos alkotás szabadságát, továbbá a tudományos ismeretek megszerzésének – magának a kutatásnak – és tanításának szabadságát, mint az ún. kommunikációs alapjogok egyik aspektusát*”, valamint: „*A tudományos tételek, megállapítások és igazságok szabad keresése, továbbá a tudományos eszmék és nézetek szabad áramlása, így az egész társadalom, az emberiség, fejlődésének alapfeltétele és az individuum szabad kibontakozásának is egyik biztosítója*”.

Álláspontom szerint nem indokolt az egyetemi doktori disszertációkba történő betekintés engedélyezését a szerző hozzájárulásától függővé tenni. Véleményem szerint az egyetemi doktori disszertáció lényegi sajátosságait tekintve nem „belső intézményi irat”, hanem könyvtári anyag: könyvtári besorolását tekintve „könyvtári jellegű kézirat”, valójában tudományos alkotás. Igaz, hogy az egyetemi doktori disszertáció sikeres megvédése a záróvizgára bocsátás feltétele, az egyetemi követelmények teljesítésének része, ugyanakkor önálló tudományos alkotás, szerzői mű. A könyvtár állományába tartozó tudományos művek megismerésének joga elsősorban a könyvtárat alanyi jogon használókat illeti meg, de ez a jog a szerző személyére, közszereplésére tekintettel más személyeket is megillet. Az Alkotmánybíróság több határozatában kijelentette, hogy állandó gyakorlata szerint „*az állami tisztviselők és más közszereplő politikusok alkotmányosan védett magánzféréja másokénál szűkebb: különösen ki kell tenniük magukat mások kritikájának [...] A közhatalmat gyakorlók vagy a politikai közszereplést vállalók esetében a személyeknek – különösen a választópolgároknak – a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő joga elsőbbséget élvez az előbbieket olyan személyes adatainak védelméhez képest, amelyek a köztevékenységük és annak megítélése szempontjából jelentősek lehetnek*” (34/1994. (VI.24.) AB határozat, 60/1994. (XII.24.) AB határozat).

Dr. Torgyán József a mai magyar közélet ismert személyisége, országgyűlési képviselő, parlamenti párt elnöke. A rádiós újságíró be kívánja mutatni a politikus életútjának korábbi állomásait, szakmai eredményeit, nem sérti a szerzői személyiségi jogait azzal, ha meg akarja ismerni egyetemi doktori disszertációját és erről említést tesz a műsorban. A disszertációt őrző könyvtárnak az információszabadság alkotmányos elve alapján betekintést kell engednie az újságíró számára. A betekintési jog engedélyezése azonban véleményem szerint nem foglalja magában a szakdolgozat kölcsönzésének, lemásolásának jogát. A betekintési jog

gyakorlása, illetve az annak felhasználásával készült mű azonban nem sértheti – például inkorrekt idézéssel – a szerzői személyiségi jogait. Erre fel kell hívni a betekintő figyelmét.

II.

Egy másik újságíró Horn Gyula miniszterelnök 1977-ben írt kandidátusi disszertációját szeretne volna elolvasni, a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában azonban azt közölték vele, hogy a mű „zárolt anyag”, nem kutatható.

A disszertáció titkossá minősítésével kapcsolatban vizsgálatot folytattam, ennek során kiderült, hogy azt sokáig az MTA kéziratára őrizte, de 1994-ben a Tudományos Minősítő Bizottság, a mai Doktori Tanács elődje bekérte annak megvizsgálása céljából, hogy indokolt-e még a zárolt kezelés fenntartása.

A Magyar Tudományos Akadémia köztestület, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 65. § (1) bekezdése alapján közfeladatot lát el, és mint ilyen szerv a *személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról* szóló 1992. évi LXIII. törvény 19. § (1) bekezdése szerint a feladatkörébe tartozó ügyekben köteles elősegíteni a közvélemény pontos és gyors tájékoztatását. Ezt alátámasztja a Ptk. 65. § (5) bekezdése is, eszerint:

„(5) A köztestület által ellátott közfeladatokkal kapcsolatos adatok közérdekűek.”

Az MTA Doktori Tanácsának elnöke többszöri levélváltás után közölte, hogy a zárt védést egyfelől az MTA Világgazdasági Kutató Intézetében megtartott előzetes munkahelyi vita résztvevői javasolták, másfelől az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője, aki azt kérte, hogy „a védelem ne legyen teljesen nyilvános”. A Doktori Tanács elnöke végezetül arról tájékoztatott, hogy az MTA irattárában végzett tüzetes vizsgálat ellenére nem járt eredménnyel annak a szakbizottsági határozatnak a felkutatása, amely a dolgozat védelmének és őrzésének zárt kezelését rendelte volna el.

Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény 28. § (2) bekezdése szerint az 1980 előtt keletkezett minősített iratok minősítését a törvény hatálybalépésétől (1995. július 1.) számított 1 éven belül felül kell vizsgálni, e határidő elteltével minősítésük megszűnik. Erre tekintettel – ha jogszerűen minősítve is lett volna Horn Gyula kandidátusi disszertációja – e határidő elmúltával e minősítését elvesztette volna. A beszerzett iratokból azonban kitűnik, hogy a disszertáció nem volt minősítve.

III.

Az ügygel kapcsolatban az alábbi ajánlásokat teszem:

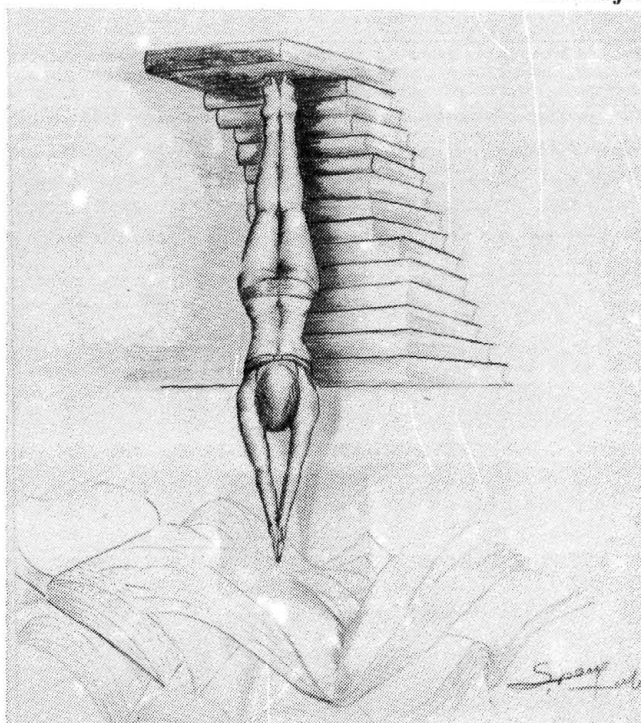
- A demokratikus társadalmakban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, a közérdekű adatok megismerésére. Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvényben kihirdetett – az Európa Tanács által 1950-ben elfoga-

dott – „Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről” 10. cikke szerint a véleménynyilvánítás szabadsága magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és a információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna. Az információszabadság korlátozása csak akkor fogadható el alkotmányosan indokoltan, ha az más alapjog érvényesülése miatt szükséges.

- Az egyetemi doktori és a kandidátusi disszertációk tudományos alkotások, melyeket megillet a szerzői jogi védelem. Nem indokolt az ezekbe történő betekintés engedélyezését a szerző hozzájárulásától függővé tenni. A könyvtárak állományába tartozó tudományos művek megismerésének joga elsősorban a könyvtárat alanyi jogon használókat illeti meg (különösen esetleg korlátozott nyilvánossággal működő egyetemi vagy kari könyvtár esetén), de ez a jog az ismert politikus szerző személyére, közszereplésére tekintettel más személyeket is megillettehet.
- A hatályos magyar jog szerint csak az az irat, dokumentum lehet „titkos”, vagy „nem nyilvános”, amelyet pontosan körülírt jogszabályi felhatalmazás alapján illetékes szervek vagy személyek hivatalos eljárás során megfelelő indokokkal írásban minősítettek, illetőleg amelyek nyilvánosságát törvény korlátozza. A tudományos alkotások nyilvánosságát, ha a szerző országosan ismert közszereplő, politikus, a mű titokminősítése hiányában – tekintettel a társadalom információigényére is – biztosítani kell.

Budapest, 1997. július 30.

Dr. Majtényi László

Ezt olvastuk

A *Kisebbségkutatás* 1997. évi 2. számában figyelmet érdemlő cikkben számol be *Csorba Béla* egy – véleménye szerint – sajnálatosan visszhangtalanul maradt 1994-es felméréséről, amelyet a Matica srpska könyvtáros szakemberei készítettek a *vajdasági közkönyvtárak magyar nyelvű állományáról*. Úgy ítéli meg: a vizsgálat eredményei napjainkra is érvényesek, „mert 1994 óta a közkönyvtárak helyzete lényegesebben nem javult.”

A jelentés megrajzolta képet a szerző siralmasnak minősíti, s ennek egyik fontos okát abban látja, hogy a könyvtárfenntartó önkormányzatok nemcsak beruházásokra nem tudtak eszközöket fordítani, de új könyvek vásárlására sem volt anyagi fedezetük. Ahol mégis volt minimális gyarapodás, az mind ajándékozás következménye.

Némi csökkenés a terület közkönyvtárainak számában is megfigyelhető: a 44 községi népkönyvtárnak 1992-ben 248, 1993-ban már csak 208 fiókja működött. Még súlyosabb gond azonban a magyar könyvállomány szűkössége és az új beszerzések lehetetlensége a fentiek közül abban a 32 könyvtárban, amely magyar nyelvű könyveket is gyűjt. (Az átlag: 1,60 könyv/lakos). „Katasztrofális állapotokra” is hoz példákat: Titelben ezer magyar lakosra 175, Szécsányban 2400 főre 50 magyar nyelvű könyv jut – s még Újvidéken is csak 18 ezer könyvből válogathat a 20 ezer főt számláló magyarság. *Csorba* megjegyzi: ezzel párhuzamosan a szerb nyelvű állományrészben mindenütt tapasztalható volt kisebb-nagyobb mértékű növekedés.

A helyzet sürgős javítása érdekében mindenképp előtérbe kell hozni a magyar többségű (s „félíg-meddig magyar önkormányzatú”) községek vezetőit ösztönzi az anyagi támogatás módjának megkeresésére. Emellett szorgalmazza a pártok és egyéb politikai szervezetek fellépését az említett diszkrimináció ellen, valamint az önálló magyar olvasóköri megalapításának támogatását. Nekünk, anyaországiaknak pedig arra hívja föl a figyelmünket, hogy a „Magyarországról érkező céltámogatásokat elsősorban a szörvény helyzetű, de még életképes magyar közösségek és könyvtáraik megsegítésére kell felhasználni.”